

ONLAYN LOGOPEDIK MASHG'ULOTLARNING SAMARADORLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR

Abdijalilova Dono Yakubjan qizi

Alfraganus universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti

Maxsus pedagogika(Logopediya) yo`nalishi

2-bosqich talabasi .

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy logopediyaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri - masofaviy (onlayn) logopedik yordam ko'rsatish tizimining metodologik va amaliy asoslari tadqiq etiladi. Maqolada an'anaviy yuzma-yuz muloqotga asoslangan korreksion ishlarning raqamli platformalarga ko'chirilishi jarayonidagi o'ziga xos transformatsiyalar tahlil qilingan.

Tadqiqot davomida onlayn formatning ijobiy jihatlari (geografik qamrov, vaqt tejamlorligi, interaktiv o'yin texnologiyalaridan foydalanish) va metodik cheklovlari (taktil aloqaning yo'qligi, artikulyatsiyani masofadan nazorat qilish qiyinchiliklari, texnik to'siqlar) qiyosiy o'rganilgan. Maqolada turli xil nutq nuqsonlari (dislaliya, duduqlanish, lug'at boyligining yetishmasligi) bilan ishlashda masofaviy ta'limning samaradorlik darajasi tahlil qilinib, muvaffaqiyatli korreksiya uchun zarur bo'lgan pedagogik shart-sharoitlar va logoped-ota-ona hamkorligining yangi modeli taklif etiladi.

Kalit so'zlar: logopediya, onlayn mashg'ulot, masofaviy ta'lim, nutq nuqsonlari, korreksiya, raqamli texnologiyalar, AKT.

Zamonaviy jamiyatning raqamli transformatsiyasi va axborot texnologiyalarining shiddatli rivojlanishi inson faoliyatining barcha jabhalariga, xususan, ta'lim va rehabilitatsiya sohalariga tub o'zgarishlar olib kirdi. Bugungi kunda logopediya fani ham ushbu evolyutsion jarayondan chetda qolmay,

o'zining klassik korreksion metodikasini yangi texnologik platformalar bilan uyg'unlashtirmoqda. Tele-logopediya (tele-practice)-bu nutq nuqsonlari bor shaxslarga masofadan turib yuqori sifatli korreksion yordam ko'rsatishning innovatsion shakli bo'lib, u nafaqat geografik to'siqlarni bartaraf etadi, balki logopedik xizmatlarning ochiqligi va qulayligini ta'minlaydi.

Xususan, chekka hududlarda malakali defektolog-logopedlar tanqisligi sezilayotgan hamda tayanch-harakat a'zolarida nuqsoni bor bolalarning an'anaviy markazlarga borish imkoniyati cheklangan sharoitda, onlayn mashg'ulotlar eng maqbul va yagona alternativ yechimga aylandi. Dunyo miqyosidagi sobiq pandemiya davri logopedik yordamning uzluksizligini ta'minlashda masofaviy formatning hayotiy zaruriyat ekanligini isbotlab berdi.

Biroq, logopediya o'z mohiyatiga ko'ra, bevosita akustik, vizual va taktil (sezgi) aloqalarga asoslangan nozik jarayon hisoblanadi. Shu sababli, "Ekran orqali amalga oshiriladigan korreksion ishlar an'anaviy metodikaning o'rnini to'liq bosa oladimi?" va "Monitor ortidagi logopedik yordamning metodik samaradorligi qanday omillarga bog'liq?" degan savollar zamonaviy pedagogikada o'z yechimini kutayotgan dolzarb muammolar sirasiga kiradi.

Ushbu maqolada biz onlayn logopedik mashg'ulotlarning ilmiy-nazariy asoslarini ko'rib chiqish bilan bir qatorda, raqamli formatning nutq apparati rivojlanishidagi o'ziga xos ta'sir mexanizmlarini tahlil qilishga harakat qilamiz.

ONLAYN LOGOPEDIYANING STRATEGIK IMKONIYATLARI VA AFZALLIKLARI

Raqamli logopediya shunchaki muloqot shakli emas, balki korreksion jarayonni optimallashtirishning yangi bosqichidir. Uning asosiy afzalliklarini quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

Ekspertdan foydalanish imkoniyati va geografik determinizmning
barham topishi:

An'anaviy shaklda bemor faqat yashash hududidagi mutaxassisga bog'lanib

qolar edi. Onlayn format esa "logopedik autsorsing" imkonini beradi. Bu ayniqsa, kam uchraydigan nutq nuqsonlari (masalan, koxlear implantatsiyadan keyingi rehabilitatsiya) bilan ishlovchi tor doiradagi ekspertlar yordamiga muhtoj oilalar uchun hayotiy muhimdir. Masofa omilining yo'qolishi diagnostika va maslahat jarayonlarini tezlashtiradi.

Ekologik validlilik va psixologik adaptatsiya:

Klinika yoki markaz sharoiti bolada ko'pincha "oq xalat qo'rquvi" yoki notanish muhit sababli nutqiy tormozlanishni keltirib chiqarishi mumkin. Onlayn mashg'ulotlar bolaning o'zi uchun xavfsiz va tanish bo'lgan mikrosotsiumida (uyida) o'tkaziladi. Bu bolaning tabiiy nutqiy faolligini oshiradi, hissiy zo'riqishni kamaytiradi va mutaxassis bilan ishonchli aloqa o'rnatish vaqtini qisqartiradi.

Korreksion jarayonning gamifikatsiyasi (O'yinlashtirish):

Zamonaviy bolalar "alfa avlodi" vakillari bo'lib, ular vizual va raqamli ma'lumotlarni yaxshi qabul qiladi. Onlayn platformalardagi interaktiv darsliklar, sensorli topshiriqlar va animatsion qahramonlar bolaning ixtiyoriy diqqatini uzoqroq ushlab turishga xizmat qiladi. Logopedik o'yinlar orqali bola o'zini darsda emas, balki qiziqarli sarguzashtda his qiladi, bu esa motivatsiyani bir necha barobar oshiradi.

Logopedik monitoring va multimedia resurslari:

Onlayn format mashg'ulotlarni video-yozuvga olish imkonini beradi. Bu logopedga bolaning dinamikasini qayta tahlil qilishga, ota-onalarga esa mashg'ulot xatolarini ko'rib, uyda mustaqil shug'ullanishga yordam beradi. Shuningdek, dars davomida turli xil audio-vizual effektlardan (nutqiy stimulyatorlar, ritmik musiqalar) foydalanish imkoniyati kengayadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik:

Vaqt menejmenti nuqtai nazaridan, onlayn darslar ham logoped, ham ota-onalar uchun moslashuvchan grafik yaratadi. Yo'l harakati bilan bog'liq stress va moddiy xarajatlarning qisqarishi korreksion kursning uzluksizligini

(davomiyligini) ta'minlashga yordam beradi, chunki ko'pincha darslarning qolishi ayniqsa transport muammolari bilan bog'liq bo'ladi.

ONLAYN FORMATNING METODIK CHEKLOVLARI VA TEXNIK TO'SIQLARI

Masofaviy logopediyaning yuqori samaradorligiga qaramay, amaliyotda mutaxassislar bir qator fundamental to'siqlarga duch kelishmoqda. Bu cheklovlar korreksion jarayonning sifati va natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi:

Taktil va sensor aloqaning cheklanganligi (Mexanik korreksiya muammosi):

Logopediyaning an'anaviy metodikasida artikulyatsion massaj va logopedik zondlar yordamida tovushlarni mexanik ravishda hosil qilish (postanovka) markaziy o'rin tutadi. Onlayn formatda logoped bolaning artikulyatsion a'zolariga bevosita ta'sir ko'rsata olmaydi. Bu, ayniqsa, og'ir nutq nuqsonlari - dizartriya va alaliya kabi holatlarda, mushak tonusini qo'lda to'g'rilash talab etilganda, metodik "bo'shliq"ni keltirib chiqaradi.

Texnologik determinizm va kognitiv uzilishlar:

Sifatli onlayn mashg'ulot uchun barqaror internet aloqasi va zamonaviy apparatura (yuqori aniqlikdagi kamera va mikrofon) zarur. Internet tezligining pastligi natijasida yuzaga keladigan artikulyatsiya va ovoz o'rtasidagi nomuvofiqlik (desinxronizatsiya) bolaning tovushni noto'g'ri qabul qilishiga (fonematik idrokning buzilishiga) olib kelishi mumkin. Bu esa korreksion jarayonni sekinlashtiradi yoki xato ko'nikmaning shakllanishiga sabab bo'ladi.

Ota-onalar "mediator" (vositachi) sifatida - kutilmagan yuklama: Onlayn rejimda logopedik yordamning muvaffaqiyati 70% holatda ota-onaning pedagogik savodxonligiga bog'liq bo'lib qoladi. Ota-ona endi shunchaki kuzatuvchi emas, balki logopedning "qo'llari" vazifasini bajarishi (bolaning tilini to'g'ri yo'naltirish, dars davomida jismoniy nazorat qilish) kerak. Hamma

ota-onalar ham bu darajadagi mas'uliyat va metodik mahoratga tayyor emasligi mashg'ulot samaradorligini pasaytiradi.

Yosh va nozologik filtrlar (Psixofizik cheklovlar):

Masofaviy ta'lim ma'lum bir irodaviy diqqat va kognitiv yetuklikni talab qiladi. Kichik yoshdagi (3 yoshgacha bo'lgan) bolalar yoki diqqat yetishmasligi va giperaktivlik sindromi (DEGS/SDVG), autizm spektri buzilishlari (ASB) mavjud bolalar uchun ekran orqali muloqot qilish juda murakkab. Monitor vizual stimullar bilan to'la bo'lsa-da, real jonli muloqotdagi hissiy energiya va "ko'z aloqasi" (eye contact) yetishmasligi sababli bolada tez charchash va darsdan bezish holatlari kuzatiladi.

Akustik muhitning nazorat qilinmasligi:

Klinikada logoped bolani chalg'ituvchi tashqi shovqinlardan himoyalangan "ideal" akustik muhitni yaratadi. Uy sharoitida esa fon shovqinlari (televizor, uy hayvonlari, boshqa oila a'zolari) bolaning diqqatini bo'lib, o'quv motivatsiyasini so'ndirishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR: TURLI NUTQ NUQSONLARIDA ONLAYN KORREKSIYA SAMARADORLIGI

O'tkazilgan kuzatuvlar va logopedik amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, masofaviy formatning samaradorligi nutq nuqsonining og'irlik darajasi va uning patofiziologik tabiatiga bevosita bog'liqdir. Natijalarni quyidagi yo'nalishlarda tizimlashtirish mumkin:

Yuqori samaradorlik ko'rsatkichlari (Dislaliya va nutqiy rivojlanish):

Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, dislaliya (tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish) va nutqiy rivojlanishi orqada qolgan (NROQ) bolalar bilan ishlashda onlayn format an'anaviy metodikadan qolishmaydi. Buning sababi shundaki, ushbu nuqsonlarda asosiy urg'u fonematik eshitishni rivojlantirish va artikulyatsion mashqlarni vizual taqlid orqali bajarishga qaratiladi. Zamonaviy multimedia vositalari (interaktiv o'yinlar) bolada nutqiy motivatsiyani uyg'otish va lug'at boyligini boyitishda vizualizatsiya imkoniyatlarini kengaytiradi.

Grammatik qurilish va nutqiy muloqot (Kommunikativ kompetensiya):

Nutqning grammatik tomonini shakllantirish, jumlarlar tuzish va bog'lanishli nutqni rivojlantirishda ekran orqali muloqot o'ziga xos "muloqot simulyatori" vazifasini o'taydi. Bola virtual qahramonlar bilan muloqotga kirishish orqali ijtimoiy qo'rquvlarni yengib o'tadi va nutqiy faolligini oshiradi.

Korreksion cheklovlar (Dizartriya va duduqlanish):

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dizartriya (nutq apparati innervatsiyasining buzilishi) holatlarida onlayn darslarning samaradorligi nisbatan pastroq. Chunki dizartriya da artikulyatsion mushaklarning tonusini pasaytirish yoki oshirish uchun logopedik massaj va mexanik yordam zarur.

Duduqlanishda esa onlayn format ikki xil natija berishi mumkin: bir tomondan, uy sharoiti bolaga xotirjamlik bersa, ikkinchi tomondan, texnik uzilishlar (exoning paydo bo'lishi) duduqlanishning kuchayishiga sabab bo'ladigan psixologik to'siqni yaratishi mumkin.

Gibrid (Aralash) modelning ustuvorligi:

Natijalar shuni ko'rsatadiki, eng yuqori ko'rsatkichga "gibrid yondashuv" (haftada 1 marta offlayn ko'rik va 2-3 marta onlayn mashg'ulot) orqali erishiladi. Bu modelda mutaxassis darsning murakkab qismlarini (postanovka) bevosita bajarsa, avtomatizatsiya va mustahkamlash bosqichlarini masofaviy shaklda davom ettiradi.

O'tkazilgan tahlillar va nazariy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, onlayn logopediya - bu shunchaki vaqtinchalik chora emas, balki zamonaviy defektologiyaning muqarrar evolyutsion bosqichidir. Maqola doirasida o'rganilgan materiallar asosida quyidagi yakuniy xulosalarga kelish mumkin:

1. Komplementar (to'ldiruvchi) xarakter: Masofaviy logopediya an'anaviy (yuzma-yuz) tizimni inkor etmaydi, aksincha, uni sezilarli darajada boyitadi. Kelajakda korreksion pedagogika "gibrid logopediya" modeliga o'tishi kutilmoqda. Bu modelda murakkab mexanik manipulyatsiyalar (massaj, zond

bilan ishlash) bevosita, nutqni avtomatizatsiya qilish va lugʻat boyligini oshirish jarayonlari esa raqamli platformalar orqali amalga oshiriladi.

2. Mutaxassis kompetensiyasiga yangi talablar: Bugungi kun logopedi nafaqat artikulyatsion apparat anatomiyasi va nutq patologiyasini bilishi, balki "raqamli pedagogik mahorat"ga ham ega boʻlishi shart. AKT (Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) savodxonligi darsning interaktivligini ta'minlovchi asosiy omildir. Kelajakda logopedlar uchun maxsus "virtual pedagogika" kurslarini joriy etish zaruriyati tugʻiladi.

3. Texnologik istiqbollar - VR va Sun'iy intellekt: Kelajakda logopediyaga Virtual reallik (VR) va To'ldirilgan reallik (AR) texnologiyalarining kirib kelishi taktil aloqa yoʻqligi muammosini qisman hal qilishi mumkin. Masalan, VR koʻzoynaklari orqali bolani nutqiy muhitga (masalan, virtual doʻkon yoki maktabga) tushirish orqali kommunikativ koʻnikmalarni tabiiyroq shakllantirish imkoniyati paydo boʻladi. Sun'iy intellekt esa bolaning talaffuzidagi xatolarni avtomatik tahlil qilib, logopedga aniq statistik ma'lumotlar taqdim etuvchi "aqlli yordamchi"ga aylanadi.

4. Ijtimoiy ahamiyat: Masofaviy format logopedik yordamni demokratlashtiradi - uni ijtimoiy holati va yashash joyidan qat'i nazar barcha bolalar uchun ochiq va arzon qiladi. Bu esa millat genofondini sogʻlomlashtirish va bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini jadallashtirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, onlayn logopediya - bu muammolar emas, imkoniyatlar maydonidir. Ushbu yoʻnalishdagi cheklovlarni ilmiy va texnik asosda bartaraf etish orqali biz nutq nuqsonlari bor bolalarga yordam berishning mutlaqo yangi va samarali tizimini yaratishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. **Ayupova M.Yu.** Logopediya. (Darslik) – T.: Oʻzbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2011.

2. **Mamatova G.K.** Maxsus ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish. – T.: ToshDPU, 2018.

3. **Lalaeva R.I.** Logopedicheskaya rabota v korreksionnix klassax. – M.: Vldos, 2004.

4. **World Health Organization (WHO).** Digital health in speech-language pathology (Elektron resurs).

5. **Ziyonet.uz** - O'zbekiston ta'lim portali materiallari.